

назоўнік-прыдатак). Параўн.: барбарыс звычайны, гарлачык белы, елка звычайная, журавіны балотныя, казялец едкі, рагулькі высокія, сон раскрыты, хвосцік палівы і іншыя.

2. Сярод заходнепалескіх батанічных намінацый звяртае на сябе ўвагу і група складаных слоўна-і асноваскладанне, а таксама ў дадзенай групе з'яўляюцца слова-і асноваскладанне, а таксама асноваслоўскакладанне. Матывуюцца дадзеныя фітэнімы часцей словазлучэннямі.

Для складаных батанічных намінацый Заходняга Палесся характэрны наступныя структурныя схемы ўтварэння.

2. 1. Слоўскакладанне (спалучэнне двух самастойных слоў) па схеме «назоўнік + назоўнік»: *сон-права, брат-сёстра, іван-чай, маты-мачаха (маты-мачоха, маты-мачоха, маты-мачоха)* – без інтэрфікса; *маты-і-мачоха (маты-і-мачоха, маты-і-мачоха), іван-і-мар'я* – пры дапамозе злучальнай галоснай і.

2. 2. Асноваскладанне з суфіксацый (у тым ліку і з нулявой) па наступных мадэлях:

– «аснова прыметніка + аснова назоўніка»: *курсліО, чыстотелО (чыстотіО, чыстотелО), чорнаголовО (чырнуголовО), чорнаголовО, сухацвейнік, белокопытнік;*

– «аснова назоўніка + аснова дзеяслова»: *зверобойО (звірабой, звіробой, звірубой, звірубой), серпорезнік, чортотолохО, страпанолохО;*

– «аснова займенніка + аснова дзеяслова»: *самосібО, самосібО;*

– «аснова назоўніка + аснова назоўніка»: *вербілозО (вербалысО, вербалызО), конодрысьО (другая часта слова часта ў гаворках мае некалькі відзменены выгляд – конёдрыкы, конодрок, конодра);*

– «аснова прыметніка + аснова дзеяслова»: *свралоО, суховійка, назоўнік; вэльколён, сярбыр, чорногузы, чорнослівы (чорнослів, чорнослів), золототысячнык, чорнобыль (чэрнобыль), белогусы, сі-неглазі, па схеме «аснова дзеяслова + назоўнік»: жывакоств (жывакоств, жывакоств), бі (ю)здоров'е, пачконос, смалёносы (смоляносы, смоляносы);* па схеме «аснова лічэбніка + назоўнік»: *слова двівасі (у гаворках зафіксаваны яго фанетычна варыянт дывосэн).*

2. 4. Спосабам чыстага складання ўтвораны прыметнік *сельско-дейкая* ('сорт бульбы'). Асновы складанага прыметніка аб'яднаны інтэрфісам **о**.

Такім чынам, складаныя батанічныя намінацы ў заходнепалескіх гаворках часцей утвараюцца спосабамі асноваскладання з суфіксацый (складанасуфіксальным і складананульсуфіксальным) і асноваслоўскакладання.

Г. І. Кулеш (Мінск)

АСАБЛІВАСЦІ СКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТЫЧНЫХ СРОДКАЎ ЗАКАНАДАЎЧЫХ ДАКУМЕНТАЎ У 20-ЫЯ ГАДЫ XX СТ.

Першыя спробы стварэння спецыфічных лінгвістычных сродкаў для афіцыйна-справаводчага стылю сучаснай беларускай мовы былі зроблены ў напіваніскі перыяд. Аднак мэтанакіраваная іх выпрацоўка распачалася ў 20-я гады XX ст. Напрыклад, Канстытуцыя Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусі, прынятая ў 1919 годзе, напісана на рускай мове. Яе беларускамоўны тэкст не ствараўся.

Першай савецкай канстытуцыяй, якая сфармулявала законы для беларускага насельніцтва на яго роднай мове, была Канстытуцыя Беларускай ССР 1927 года. Яе выданне было ажыццёўлена на чатырох (на той час дзяржаўных у Беларусі) мовах – беларускай, польскай, рускай і яўрэйскай. Стварэнне яе беларускамоўнага тэксту было, па сутнасці, адной з першых спробаў працы такога кірунку.

Існаванне паралельных рознамоўных тэкстаў дае выгадную магчымасць прасачыць спецыфіку выпрацоўкі беларускіх лінгвістычных сродкаў, уласцівых для афіцыйна-справаводчага стылю.

Даследаванне выкарыстання ў гэтай канстытуцыі аддзяслоўных назоўнікаў далі магчымасць прыйсці да высновы, што ў асноўным пры абазначэнні працэсуальнасці дзеяння або яго вынікаў вытрымлівалася арыентацыя на лінгвістычныя традыцыі афіцыйна-дзелавога стылю рускай мовы. Разам з тым, прыблізна дзесятая частка рускіх аддзяслоўных назоўнікаў заменена ў беларускім тэксце на дзеясловы, што выклікала пэўную стылеую нівеліроўку [2, с. 170]. Ролі аддзяслоўных назоўнікаў як стылеўтваральнага сродку заканадаўчых дакументаў даследчыкі афіцыйна-справаводчага стылю бачаць у тым, што іх ужыванне «стварае неабходную дзелавому маўленню адназначнасць і адначасова абагульненасць сэнсу, ... забяспечвае афіцыйную «значнасць» названага аддзяслоўным імем паняцця, узводзіць яго ў ранг канстантных тэматычных... клішэ» [3, с. 204].

Частковае выкарыстанне стылістычна нейтральных лінгвістычных сродкаў у беларускім тэксце замест стандартных для афіцыйна-справаводчага стылю пашырджача і назіраннем за ўжываннем адыменных прыназоўнікаў – «адметнай прыметай дакументаў» [1, с. 38].

У Канстытуцыі БССР 1927 г. даволі шырока выкарыстоўваюцца адыменныя прыназоўнікі *на грунце, у межах, на падставе, на чале і інш.*, якія адпавядаюць суадносным адыменным у рускім тэксце:

...государство ... осуществляющие свои задачи на основе союза рабочих и крестьян (ст. 1);	...дзяржава, якая ажыцвяляе свае задачы на грунце саюзу рабочых і сялян (арт. 1);
...на основании положений о Совете Народных Комиссаров ... (ст. 41);	...на падставе палажэнняў аб Саветах Народных Камісароў... (арт. 41);
...в пределах их компетенции (ст. 6)	... у межах іх кампетэнцыі... (арт. 6)

Во главе каждого народного комисариата стоят члены Совета Народных Комиссаров... (ст. 47)

Ужываюцца таксама і вытворныя адыменныя прыназоўнікі ў спалучэнні з невытворнымі:

В соответствии со ст. 7 Конституции СССР... (ст. 15);
... установление в соответствии с законодательством Союза Советских Социалистических Республик плана всего народного хозяйства... (ст. 25 в);

Разам з тым, некаторым вытворным адыменным рускім прыназоўнікам у беларускім тэксце Канстытуцы адпавядаюць невытворныя. Напрыклад, прыназоўнікі *в целях* і *с целью* паслядоўна замяняюцца на сінанімічны прыназоўнік *для*:

В целях подавления буржуазии... (ст. 1);
Для забеспячэння працоўным справяднай волі... (арт. 9);
Для охраны завоеваний Великой Октябрьской Революции... (ст. 13)
...с целью извлечения прибыли... (ст. 71 а)

У асобных выпадках праводзіцца пэўная трансфармацыя беларускага тэксту з мэтай пазбегнуць ужывання адыменных прыназоўнікаў:

...[отраслям], входящими в круг ведения Совета Народных Комиссаров... (ст. 45);
...[отраслям], входящими в круг ведения окружной власти... (ст. 63)

Азначана таксама замена канструкцыі з адыменным прыназоўнікам на даданы сказ:

В случае несогласия коллегии с тем или иным решением народного комиссара коллегия... может обжаловать его... (ст. 49)

Пры гэтай замене страчваецца і такая адметная марфалагічная асаблівасць афіцыйных тэкстаў, як пашыранае ўжыванне аддзеяслоўных назоўнікаў з прэфіксам *не-* і канструкцыі з родным склонам назоўнікаў. У прыведзеным прыкладзе спецыфічная для

мовы заканадаўства канструкцыя адыменны прыназоўнік + аддзеяслоўны назоўнік з прэфіксам *не-* + назоўнік у родным склоне (в случае несогласия коллегии) перададзена па-беларуску даданым умовай, што збліжае афіцыйнае маўленне з размоўным.

У асобных выпадках адыменны прыназоўнік проста прапушчаецца.

За этим исключением никакие органы, кроме Всебелорусского Съезда Советов... не имеют права издавать законодательные акты... (ст. 5)

Ніякія іншыя органы, апроч Усебеларускага З'езду Саветаў... ня маюць права выдаваць заканадаўчыя акты... (арт. 5)

Адсутнасць у беларускім тэкце стандартнага для афіцыйнага маўлення выразу *за гэтым выключэннем* у пэўнай меры кампенсуецца ўяўленнем з мэтай удакладнення азначэння *іншых* да назоўніка *органы*.

Пропуск канструкцыі з адыменным прыназоўнікам у гэтым выпадку можна ашанць, з аднаго боку, як вартасць, паколькі яго аласутнасць робіць фармулёўку лаканічнай. З другога ж боку, лаканічнасць не павінна пазбаўляць тэкст важнай дэталізацыі, абавязковай для дакументаў, што маюць прававую моц.

Параўнанне беларускага і рускага тэкстаў Канстытуцыі БССР 1927 года прыводзіць да высновы, што на пачатковым этапе складання афіцыйна-справодчага стылю вызначальныя для яго лінгвістычныя сродкі ў беларускай рэдакцыі заканадаўчых дакументаў выкарыстоўвалася непааслядоўна. Пры іх выпрацоўцы выразна праявіліся дзве тэндэнцыі: першая выявілася ў арыентацыі на лінгвістычныя традыцыі рускага заканадаўства, другая – у імкненні спраسیць складаныя канструкцыі, наблізіць мову афіцыйнага дакумента да жывога маўлення. Выкарыстанне стылістычна нейтральных, арыентаваных на жывое маўленне сродкаў для перадачы па-беларуску зместу афіцыйных дакументаў – вынік тагачаснай моўнай пашткі: імкненне стварыць літаратурную мову (узорами якой былі і тэксты афіцыйных дакументаў), блізкаю да народнай.

Літаратура

1. Асновы культуры маўлення і стылістыкі: Вуч. дапам. / У. В. Анічэнка, У. Д. Бутухаў, В. А. Лявочыцкая, Т. І. Тамашэвіч; пад рэд. У. В. Анічэнкі. – Мінск: Універсітэцкае, 1992.
2. Кулеці, Г. І. Некаторыя моўныя асаблівасці Канстытуцыі Беларускай ССР (1927 г.) / Г. І. Кулеці // Сучасныя праблемы беларускай лексікалогіі і лексікаграфіі: Матэр. міжнарод. навуц. канф. – Мінск: ВТАА «Права і эканоміка», 2006. – С. 166–170.
3. Лосінова, К. А. Деловая речь и ее стилистические изменения в советскую эпоху / К. А. Лосінова // Развитие функциональных стилей современного русского языка. – М.: Наука, 1968. – С. 186–229.